

Nieuwe broedgevallen van de lachstern, *Gelochelidon nilotica* (Gm.) in Nederland

(met plaat 20 en 21)

(with a Summary in English: New breeding-cases of *Gelochelidon nilotica* in the Netherlands)

DOOR

F. P. J. KOOIJMANS

Inleiding.

Gedurende de zomer van 1949 werden op het reservaat van de Stichting „Natuurmonument de Beer“, bij Hoek van Holland, drie broedgevallen geconstateerd van de lachstern, *Gelochelidon nilotica* (Gm.). Ook in 1948 zagen we daar steeds lachsterns, maar nesten werden niet gevonden. De bewaker van het gebied, de heer Korfma, beweert gezien te hebben dat jonge vliegvaardige lachsterns toen gevoerd werden door de oude vogels. De mogelijkheid dat reeds in 1948 een paar gebroed heeft, is dan ook niet uitgesloten, hoewel het bekend is dat lachsterns op de trek hun jongen nog voeren (van der Meer, 1930).

Geen wonder dat we in 1949 met meer aandacht op de gedragingen van *nilotica* zijn gaan letten. Vanaf begin Mei hoorden we weer hun karakteristieke roep, tussen de vele andere vogelgeluiden en soms zagen we een paar zich ophouden nabij een kleine nederzetting van visdieven, *Sterna hirundo* L. en kapmeeuwen, *Larus ridibundus* L. Meestal echter vlogen zij met grote snelheid achter elkander aan, stegen soms hoog in de lucht, waardoor we hun prachtige vliegprestaties konden bewonderen, dan weer kwamen ze ons alarmerend in wijde bogen tegemoet.

De heer S. de Waard was de eerste die op 29 Mei een nest met 2 eieren vond, midden op het uitgestrekte zgn. „Groene strand“. Vanaf begin Juni werden daar een reeks observaties gedaan en foto's gemaakt door middel van een schuiltentje, dat op circa 9 meter en later op slechts enkele meters afstand van het nest geplaatst was. Kort na het uitkomen der eieren, deelde de bewaker ons namens een der bestuursleden van de Stichting mede, dat er bij dat nest niet meer gefotografeerd en dus ook niet meer waargenomen mocht worden. Dat was we een streep door de rekening, want nu er jongen waren, beloofde het zeer interessant te gaan worden, in verband met het voedsel, dat deze sterns aan hun jongen plegen te brengen. Zo als bekend wijkt het voedsel geheel af van de andere bij ons voorkomende sterns. Intussen vonden de bewakers omstreeks 20 Juni een tweede nest. De heer G. A. Brouwer zag dit nest ook en deelde me mede, dat het drie eieren bevatte. Zelf heb ik, noch van het nest noch van de jongen iets gezien. Een derde nest met 2 eieren werd op 24 Juni door mij gevonden, ruim 400 meter zuidelijk van het eerste nest. Van dat legsel is tussen 25 en 28 Juni helaas een ei verdwenen. Hoewel in de broedtijd zeer zelden vergunningen tot het betreden van het terrein voor tochten zonder geleide worden afgegeven, is er, gezien het achtergelaten spoor toch iemand bij dat nest geweest, die waarschijnlijk de verleiding niet heeft kunnen weerstaan een der opvallend mooie eieren mede te nemen: vermoedelijk niet eens wetende, dat het een lachsternnest betrof.

Doordat mij 2 nesten bekend waren en een groot deel van de tijd die ik op „de Beer“ doorbracht, aan deze nesten werd besteed, kwam er niets van het terrein verder af te zoeken. Toen ik echter begin Juli de visdiefkolonie nabij de Brielse Maas bezocht, werd mijn aandacht getroffen door het alarmerende geroep van een paar lachsterns. Sterk wekten deze de indruk daar broedvogels te zijn. Ondanks

Foto F. P. J. Kooijmans

Fig. 1. Lachstern, *Gelochelidon nilotica* (G m.). direct neerstrijkend op het nest. „De Beer”, Hoek van Holland, 6 Juni 1949. (Gull-billed Tern, immediately alighting on the nest).

Foto F. P. J. Kooijmans

Fig. 2. Lachstern, *Gelochelidon nilotica* (G m.) Het nest van het 3e broedpaar. „De Beer”, Hoek van Holland, 25 Juni 1949. (Gull-billed Tern: the nest of the 3d breeding-pair).

Foto F. P. J. Kooijmans

Fig. 1. Broedende lachstern, *Gelochelidon nilotica* (G m.) van nest III. „De Beer”, Hoek van Holland, 24 Juni 1949. (Breeding Gull-billed Tern of the 3d nest).

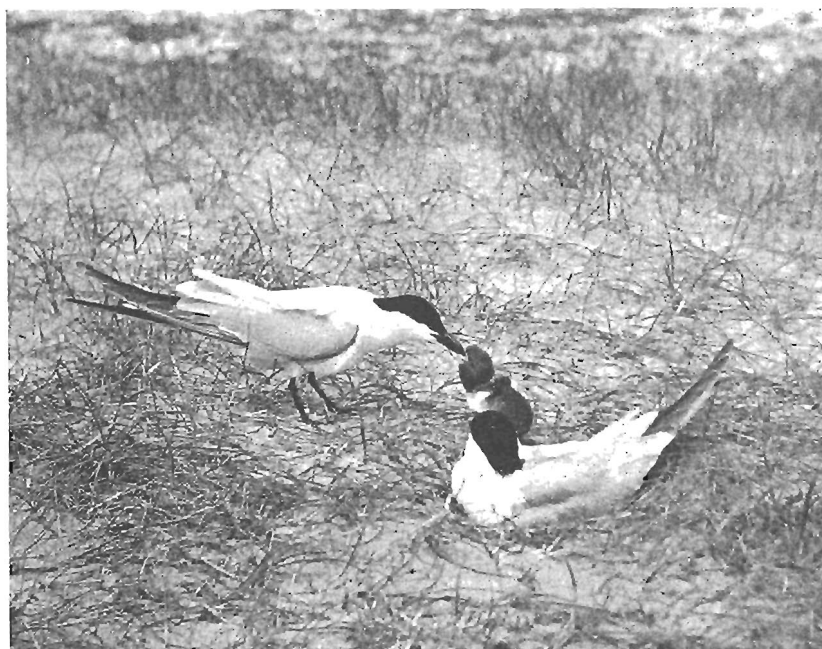

Foto F. P. J. Kooijmans

Fig. 2. Lachstern, *Gelochelidon nilotica* (G m.), voedselbrengend aan pullus (oud 1 dag). „De Beer”, Hoek van Holland, 20 Juni 1949. (Gull-billed Tern

observeren van een hoog gelegen punt, kon ik van een nest of jongen niets gewaar worden. Bij mijn bezoek op 17 en 20 Juli was dat paar eveneens aanwezig. 7 Aug. zag en hoorde ik nog een vogel op de aangrenzende slikken.

Of de jonge lachsterns van de gevonden nesten werkelijk tot vliegvaardige vogels zijn opgegroeid, is moeilijk te zeggen. De zilvermeeuwen, *Larus argentatus* P o n t., die zich enige jaren geleden op „de Beer” vestigden en thans ondanks uithalen en schudden der eieren, nog zeer veel jongen weten groot te brengen, mogen er misschien aansprakelijk voor gesteld worden, wanneer de jonge lachsterns niet tot vliegen zijn gekomen.

V o o r k o m e n.

In de zomer van 1931 werd, eveneens op „de Beer”, de lachstern voor het eerst als broedvogel in Nederland geconstateerd (v. O o r d t, 1931; S t r i j b o s, 1931 en T h i j s s e, 1931). Wel werd in de jaren tussen 1931 en 1939 de lachstern af en toe op hetzelfde gebied waargenomen door de bewaker S. de J a g e r, doch een nest vond hij nimmer. Eerst in 1944 werd een tweede broedgeval vastgesteld, nu in Friesland op de Makkumerwaard. H a v e r s c h m i d t (1945) schreef hierover reeds uitvoerig. V a n I j z e n d o o r n (1947) berichtte over een derde geval van broeden (2 nesten) in 1945 in de Wieringermeer.

Wat het voorkomen van de lachstern in onze nabuurlanden aangaat, komt vooral Denemarken op de eerste plaats. Op verscheidene beschermde gebieden worden daar elk jaar broedende lachsterns aangetroffen. Hun aantal schijnt evenwel langzamerhand achteruit te gaan. H a v e r s c h m i d t (1945) gaf een goed overzicht van het voorkomen in West-Europa en Nederland, ook wat de doortrek bij ons aangaat, waardoor het mij overbodig lijkt er hier verder op in te gaan.

B i o t o o p, n e s t e n e n e i e r e n.

De nesten I en III lagen op het „Groene Strand”, ruim 400 meter van elkaar en ongeveer 300 meter van de buitenste duinenrij verwijderd. Ze werden gevonden op lage zeer jonge duintjes, spaarzaam begroeid met biestarwegras, *Triticum junceum* L. De eieren lagen in een kuiltje op het kale zand (zie Plaat 20, fig. 2 en Plaat 21, fig. 1), van een nest was dan ook nauwelijks sprake. Nest I had als enige bekleding wat verdroogde worteltjes en sprietjes van het biestarwegras, nest III niets. Nest II had volgens B r o u w e r 3 eieren. De nesten I en III bevatten bij het vinden 2 eieren, wat normaal mag heten en overeenkomt met de gemiddelde grootte der legsel van een in Denemarken voorkomende populatie. In de jaren 1937 en 1938 werden op het eiland Madstedborg in de Ovesø volgens L ø p p e n t h i n (1939) resp. 114 en 66 nesten van *G. nilotica* gevonden. Ruim 54% dezer nesten bevatte 2 eieren, de overige 1 of 3.

De eieren van nest I waren ongelijk van kleur, een ei had een lichtbruine, bijna zandkleurige ondergrond met kleine grijze en donkerbruine vlekjes. Het andere een meer groenigbruine ondergrond met grijze en bruine vlekjes. De eieren van nest III waren gelijk van kleur. De ondergrond was licht zandkleurig, bezet met lichtgrijze en donker bruine vlekken in vlekjes. De maten der eieren waren als volgt:

Nest I 49.1×36.2 en 50.7×34.4 ; Nest III 48.6×36.7 en 51.2×35.3 .

H e t g e l u i d.

De geluiden van de lachsterns zijn wel uiterst moeilijk te omschrijven; ik beperk me dan ook tot enkele ervan. Alle bezitten ze min of meer een neusklink wat het nog lastiger maakt, bovendien hoort blijkbaar ieder iets anders in het geluid. De roep die het meest gehoord werd wanneer de vogels ons tegemoet vlogen.

gelijkt volgens mijn gehoor op khèh-khèh-khèh. Soms afgewisseld door korroh-korroh of kwojjoh-kwojjoh. Bij aflossing en voedsel brengen hoorden we steeds korroh-korroh. Wanneer een visdief een aanval deed op een broedende of op de grond staande vogel was het een snel kè-kè-kè-kè of è-è-e-è dat geuit werd.

Bij de nesten.

Aanvankelijk lagen in de onmiddellijke nabijheid van nest I enkele visdiefnesten. Een mede belanghebbende verwijderde deze legfels om de lachsterns zo veel moge ijk rust te geven. De visdieven waren t.a.v. de lachsterns zeer agressief en zagen stellig een vijand in dit familielid. Door het verwijderen der visdieven werd misschien de omgeving wel wat rustiger, een nadeel was het zeker dat niet meer nagegaan kon worden, hoe beide soorten tijdens het broeden op elkander zouden reageren. Bovendien waren de „verdreven” visdieven nog veel in de nabijheid van hun oude territorium aanwezig en vielen de lachsterns voortdurend lastig.

Bij nest III lag het dichtstbijzijnde nest op grote afstand, waardoor het niet zo dikwijls tot onenigheid met de buren kwam. Een ruzietje vond wel eens plaats als een visdief toevallig overvloog en de gevaarlijke neef gewaar werd.

13 Juni kroop ik voor het eerst in mijn schuiltentje, ongeveer 9 meter van nest I. Beide lachsterns waren aanwezig. Binnen enkele minuten streek een der vogels direct op het nest neer (zie Plaat 20, fig. 1). Dit herhaalde zich die dag meerdere malen in tegenstelling met de berichten van andere waarnemers, die de vogels steeds eerst op enige afstand van het nest zagen neerstrijken. (Haver-schmidt, 1945; Niehammer, 1942). Vermoedelijk door de vrij grote afstand, stoorden zij zich niet om de aanwezigheid van het tentje. De volgende dagen, toen dit tot op enkele meters afstand van het nest geplaatst was, streken de vogels wel in de onmiddellijke nabijheid neer, doch niet meer direct op de eieren. Terwijl een der vogels broedde, stond de andere veel in de naaste omgeving en werd daar dan vaak het mikpunt der visdieven. Door te attaquieren trachten zij hem te verdrijven en ook de broedende vogel kreeg dan zijn deel. Met open-gesperde snavel, waardoor de roodachtige mondholte zichtbaar kwam en onder nijdig kè-kè-kè-kè geroep, werden de aanvallen afgeweed. Meestal volgden meerdere aanvallen achtereenvolgend, eerst daarna keerde de rust terug.

Een uiterlijk verschil tussen beide sexen was niet zichtbaar. Een der vogels van nest I gedroeg zich wat schuw en bij nest III was er één met een manke poot. Door deze kenmerken hadden we enig houvast, niet welke vogel we te maken hadden. Wanneer de lachsterns op de grond stonden viel hun grootte zeer in het oog, vooral ook de hoge poten en zware snavel.

Het broeden verliep zonder bijzondere gebeurtenissen. De vogels zaten gewoonlijk rustig, keerden van tijd tot tijd de eieren of sliepen; zij het met een wakend oog. In tegenstelling met Valentin Jensen (1946) zag ik bij het afllossen niets van een ceremoniële handeling. Gewoonlijk streek de aflussende vogel onder korroh-korroh geroep bij het nest neer waarop de broedende vogel van het nest wegliep of opvloog, dit laatste soms nog vóór de andere de grond bereikt had. Een enkele keer kwam het voor, dat de broedende vogel niet van het nest wilde, als de andere zich met snelle pasjes daar heen bewoog en opdrong om te gaan broeden. Had het geen succes, dan liep hij weer weg en werd het even later nog eens herhaald.

Meermalen viel het op dat de vogel die na de aflossing van het nest wegvloog, graag in de richting der duinen ging en zelden zeewaarts. Later begrepen we dat het in verband stond met het zoeken naar voedsel aldaar. 20 en 21 Juni kwamen de eieren van nest I uit, nadat 16 Juni reeds de eerste barstjes zichtbaar waren. Bij mijn nadering op 21 Juni vlogen de oude vogels mij tegemoet onder voortdurend khèh-khèh-khèh geroep, soms afgewisseld door korroh-korroh. Nu

waren zij veel luidruchtiger. Een ging zelfs tot een aanval over toen ik dicht bij het nest kwam en vloog een paar maal rakelings langs mijn hoofd. Twee jongen agen in het nest, het kleinste pas droog. Het was merkwaardig te zien dat beide jongen uit één nest zo veel in kleur verschilden. Ook Heinroth (1931) berichtte hierover als volgt: „Sehr auffallend wirkt die ungemein verschiedene Färbung ganz junger Lachseeschwalben, und zwar trifft man gelbliche und graueflechte im selben Nest.". Het oudste jong was vrij donker egaal grijsbruin op de rug. Het andere lichtgrijs met donkere vlekjes. Het jong van Nest III, dat 5 Juli uit het ei kwam, was weer anders getint, meer zandkleurig en licht gevlekt. De snaveltjes waren rose met zwarte punt, de pootjes roodachtig. De vleugeltjes die bij alle jongen opvallend wit waren en daardoor sterk afstaken, zouden mogelijk een activerende functie kunnen hebben bij het voeren. Met trillende uitgespreide vleugels liepen ze de voedselbrengende oude vogels wel tegemoet. Al spoedig verlieten de jongen het nest en na enkele dagen waren ze slechts met moeite terug te vinden.

Voedsel, braakballen en jagen.

Het voedsel dat de jonge lachsterns in hun eerste levensdagen kregen, bestond voornamelijk uit insecten. Evenals visdieven en andere hier bekende sterns enkele meters boven het water kunnen vliegen en rondzien naar een visje, op dezelfde manier vlogen de lachsterns zoekend naar voedsel, 3 tot 5 meter boven het voornamelijk met schorrenkruid, *Suaeda maritima* Dum., begroeide strand. Wird een insect bij een plantje ontdekt, dan remden zij hun vlucht, stonden even vrijwel stil, gingen daarna met een sierlijke duikvlucht op hun doel af en pikten het zonder de grond aan te raken al vliegende weg. P. Valentin Jensen (1946) gaf van die wijze van voedselzoeken een zeer goede beschrijving met duidelijke tekening, (zie ook van der Meer, 1930). De prooi werd bijna in de uiterste punt van de snavel vastgehouden en direct naar de jongen gebracht (zie Plaat 21, fig. 2). Soms werden ook wel, zij het sporadisch, heel kleine visjes gevoerd. Bij een mijner bezoeken toen de jongen het nest reeds verlaten hadden, vond ik twee braakballen. De inhoud daarvan bestond uit muizenhaar en fragmenten van 2 schedeltjes en onderkaken van veldmuis, *Microtus arvalis* (Pall.). Het voedsel schijnt nogal verschillend te kunnen zijn. Uit een aantal door Anderson (1945) onderzochte braakballen werden resten teruggevonden van 80 veldmuizen, 26 spitsmuizen, 128 kikvorsen, 16 hagedissen, een onbepaald aantal insecten en ook een 5 tal zangvogels, waaronder graspieper, kwikstaart en winterkoning. Behalve een zeer klein balletje met visgraatjes, waren dit de 2 enige braakballen die we ondanks zorgvuldig zoeken, bij de nesten hebben gevonden.

Op 1 Juli zagen we een lachstern jagen in de omgeving van nest I volgens de reeds omschreven manier. Nu gold het echter geen jacht op insecten, maar een donsjong dat van de grond werd opgepikt. Hij vloog er mee omhoog en liet het vallen om het vervolgens weer van de grond op te nemen. Een alarmerende scholekster, *Haematopus ostralegus* L., stond in de nabijheid en enkele kluten *Recurvirostra avosetta* L., vlogen nerveus rond. Na het eerste vallen leefde het jong nog en deed pogingen om weg te lopen. Na de vierde val bleef het liggen. Doordat we er plotseling snel naar toe liepen, liet de lachstern zijn prooi in de steek en vonden we een dood klutenjong. Na dit voorval heb ik nog een paar maal lachsterns tijdens het voedselzoeken vrij grote voorwerpen van de grond zien opnemen. Wat het betrof was meestal door de grote afstand, niet te zien. Naumann (1905) maakte er reeds melding van, dat door *nitotica* ook jonge vogels en eieren als voedsel genomen worden.

De lachsterns zochten hun voedsel voor een groot deel boven het begroeide strand dicht bij de buitenste duinen. Het gevolg daarvan was, dat de jonge lach-

sterns zich langzaam aan in die richting verplaatsten. 1 Juli vond ik een jong van Nest I al tamelijk ver van zijn nest verwijderd. Een nadeel was het stellig, dat in de duinen een flinke kolonie zilvermeeuwen, *Larus argentatus* P. n. r. gevestigd was. De mogelijkheid dat de jonge lachsterns spoedig een prooi van deze meeuwen zijn geworden, lijkt ons waarschijnlijk. De laatste datum dat ik één der jongen van nest I zag, was 1 Juli. Het jong van nest III dat 5 Juli uitkwam en 9 Juli door mij geringd werd, kon daarna niet weer teruggevonden worden. De jongen van nest II waren eveneens na enkele dagen onvindbaar. De volwassen vogels zag ik in de tweede helft van Juli nog op hun jachtterrein.

Summary.

In June 1949 the breeding of three pairs of Gull-billed Terns, (*Gelochelidon nilotica* (G. m.)) was observed on the birds isle „de Beer” near Hook of Holland. This was the fourth nesting-case of *Gelochelidon nilotica* positively proved in the Netherlands and the second one on „de Beer”. The food that the nestling got, consisted principally of insects and only some small fishes.

Near the nests totally three vomit-balls were found with the following contents: two pellets with hairs, fragments of brain-pans, lower-jaws and bones of field-mice (*Microtus arvalis* P. l.); the third pellet contained fish-bones. Once we saw that a young (nestling) Avocet, (*Recurvirostra avocetta* L.) was caught by a Gull-billed Tern.

The young Gull-billed Terns had apparently been seized by Herring-Gulls (*Larus argentatus* P. n. r.), which were breeding in the neighbourhood.

Literatuur.

- Andersen, J., 1945: Sandternens (*Gelochelidon nilotica* (G. m.)) Fode. Dansk Ornith. Foren. Tidsskrift, 39, p.p. 198-205.
- Haverschmidt, Fr., 1945: Een nieuw broedgeval van de Lachstern, *Gelochelidon n. nilotica* (G. m.) in Nederland. Ardea, 33, p.p. 117--125.
- Heinroth, O. u. M., 1931: Die Vögel Mitteleuropas, Band IV, p. 57.
- Jensen, P. Valentin, 1946: Nogle jagttagelser over Sandternens (*Gelochelidon nilotica* (G. m.)) Biologie. Dansk Ornith. Foren. Tidsskrift, 40, p. 84, p. 88.
- Løppenthin, Bernt, 1939: Ornithologiske Studier fra Ovesø. Thy., Dansk Ornith. Foren. Tidsskrift, 33, p. 81.
- Meer, G. van der, 1930: Waarnemingen van de lachstern *Sterna Gelochelidon* Kl. in Nederland. Org. Club Ned. Vogelk., 3, p. 75.
- Naumann, J. F., 1906: Naturgeschichte der Vögel Mitteleuropas, Bd. XI, p. 151.
- Niethammer, G., 1942: Handbuch der Deutschen Vogelkunde, Bd. III, p. 501.
- Oordt, G. J. van, 1931: Drie nieuwe Nederlandsche broedvogelsoorten. Ardea, 20, p. 151.
- Strijbos, J. P., 1931: De lachstern, *Sterna gelochelidon* Kl., broedvogel in Nederland. Org. Club Ned. Vogelk., 4, p. 26.
- Thijssse, Jac. P., 1931: Onze nieuwe gasten. Lev. Natuur, 36, p.p. 209-211.
- IJzendoorn, A. L. J. van, 1947: Broedvogels van de Wieringermeer in 1945 en 1946. (26ste publicatie van de „Club der Zuiderzeewaarnemers”). Limosa, 20, p. 147.